

УДК 130.2

ЧИННИКИ ТА МЕХАНІЗМИ ОСОБИСТІСНОГО САМОВДОСКОНАЛЕННЯ (НА ПРИКЛАДІ БІОГРАФІЧНОГО ПРОЕКТУ МАЛАЛИ ЮСУФЗАЙ)

О.М. Єрахторіна, кандидат філософських наук, асистент кафедри культурології Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Стаття присвячена проблемі формування потреби особистості у власному самовдосконаленні й саморозвитку на прикладі життєтворчості лауреата Нобелівської премії миру пакистанки Малали Юсуфзай. На прикладі біографічного проекту дівчини доведено надзвичайно важливий виховний вплив родини та її членів на формування відповідної свідомості та подальшої реалізації особистісного потенціалу, його спрямованості, тобто формування життєвої стратегії, спроможності до особистісного самовдосконалення.

Ключові слова: самовдосконалення особистості, Малала Юсуфзай, родина, самопожертва, самозречення.

Як відомо, Нобелівська премія миру – це одна з п'яти Нобелівських премій, запропоновані Альфредом Нобелем у його заповіті 1895 р. Премія миру щорічно вручається Нобелівським фондом за досягнення в укріпленні миру на планеті. Наймолодшим лауреатом цієї премії стала чотирнадцятирічна пакистанка Малала Юсуфзай (спільно з Кайлашом Сатъяртхі), отримавши її за боротьбу проти гноблення дітей і молоді й за права дітей на освіту.

Що ж змусило маленьку дівчинку, названу саме так на честь Малалай з Майванда, величної національної героїні Афганістану, стати захисником прав дітей і молоді? Що змусило її стати на шлях самовдосконалення ціною самопожертви й самозречення? Для з'ясування цього потрібно звернутися до життєвих обставин родини Юсуфзай, виділивши зовнішні й внутрішні фактори та механізми особистісного самовдосконалення.

Світ почув вперше ім'я дівчинки у зв'язку з веденням особистого блогу на сайті BBC, на прохання Абдула Какара, який на той час працював на BBC. Слід зазначити, що дівчинка була обрана не випадково: журналіст тоді вважав себе не стільки журналістом, скільки партизаном у долині Сват, яку контролювали таліби, а батько Малали був його давнім приятелем і директором місцевої школи, до того ж членом підпільного визвольного руху, в якому вони перебували разом.

Родина мешкала досить бідно в будиночку на дві кімнати поблизу заснованої батьком першої школи (навіть дітей мати народжувала вдома, бо лікарня була занадто дорогою для родини). Родина була незвичайною з точки зору місцевих звичаїв: поєднав батьків дівчинки не шлюб за розрахунком, а справжнє кохання, батько ніколи не піднімав руки на дружину, між дітьми та батьками завжди панувало взаєморозуміння, завжди батько міг втішити своїх дітей, та й між батьком та матір'ю завжди панувала злагода, батько ділився в дружиною своїми переживаннями й думками, що дуже дивувало інших. Діти виховувалися в атмосфері любові й доброзичливості, у світі історії народу, пуштунських героїв й святих. Як відзначає Малала у своїй автобіографії, батько був надзвичайно щедрим – не тільки на гроші, а й на душевне тепло. Взагалі, батько дівчини був, очевидно, людиною незвичайною, прагнув отримати освіту, заради чого пройшов важкий шлях, індивідуальністю, спроможною до самовіддачі й самопожертви. Наприклад, коли захворіла дружина директора школи, він став для неї донором, щоб врятувати. Показовою є промова, яку батько склав пізніше для Малали на ораторський конкурс, де він розвинув думку по те, що не можна до добра йти порочними шляхами, оскільки добро, заради якого творяться злі справи, перетворюється на зло. На його думку, якщо хтось намагається створити добро заради злої мети, таке добро теж перетвориться на зло (виникає паралель із класичним питанням Олексія Карамазова про криштальний палац, в підґрунтя якого закладена одна дитяча сльозинка з роману Ф.М. Достоевського «Брати Карамазови»).

Показово, що батько Малали і сам намагався жити за цим принципом: наприклад, після страшного землетрусу 5 жовтня 2005 р. родина Юсуфзай збирала гроші для постраждалих, харчі, одяг, ковдри тощо. Мати ж дівчини завжди готувала їжу з розрахунком на те, щоб поділитися нею з нужденними, хоча в родині було троє дітей.

Саме батько показав дівчині злиденне життя пакистанського села, розповів їй, що з сорока мільйонів пуштунів близько десяти тисяч мусять мешкати за кордоном, аби надсилати гроші на життя своїм родичам. Дівчинка завжди відчувала гордість за приналежність до пуштунів, але надзвичайно гостро відчувала жорстокість їхніх традицій і правил: наприклад, вона познайомилася із жінкою, яка розповіла їй, що була продана літньому чоловіку у десятирічному віці рідним батьком. Вона чула, що в Афганістані жінкам доводиться ще гірше, бо набирає обертів рух під назвою «Талібан»: чоловіки тепер мали носити довгі бороди, а жінки – паранджі, що було для них справжньою мукою, особливо у спекотні дні. Крім того, жінки не мали права голосно сміятися і носити біле взуття, бо цей колір належав тільки чоловікам, якщо ж жінка пофарбувала нігті, то її мали побити. З цього дівчина назавжди винесла те, що вона – дочка Пакистану, пишалася своєю країною, хоча насамперед вважала себе жителем долини Сват і ніколи не забувала про свою приналежність до народу пуштунів.

Вже з дитячих років Малала відчула, що не хоче прожити життя так, як його проживали всі жінки: вони повинні були прибирати, готувати їжу, служити своїм братам та батькам, маючи можливість вийти до міста тільки у супроводі родича чоловічої статі, хай навіть п'ятирічного хлопця. Помічаючи це, батько часто повторював: «Малала буде вільна, як пташка», – а дівчинка міркувала про те, як зможе стати вільною і піднятися до Юпітера.

Зрозуміло, що на той час Малала була все ж таки всього-на-всього маленькою дівчинкою, яка молилася про те, щоб Господь послав їй такий

самий олівець, як у Санью, яка могла і зазіхнути на щось чуже, аби помститися за вкрадений телефон. Але оскільки найстрашнішим для Малали було моральне падіння в очах батька, то після декількох випадків крадіжки вона вирішила, що жодного разу більше не збреше і не візьме чужого. З тих пір, як зазначає Малала в автобіографії, вона навіть не злукавила в дрібниці. Це означає, що вже в дитячому віці, наслідуючи батька і намагаючись не втратити його довіру, дівчина була спроможна до самооцінки, самоаналізу, самообмеження, самоконтролю й самопримусу як основних механізмів самовдосконалення. Вона навіть зняла всі прикраси, аби вони не спокушали її.

Вже у дитячому віці Малала замислювалася, чому рівень злочинності у пуштунів нижчий, ніж у не-пуштунських районах. Вважалося, що так відбувалося завдяки законам помсти. Однак дівчина вважала, що не можна поновити справедливість, позбавивши життя вбивцю свого брата чи його родичів. В цьому її погляди збігаються з теорією непротивлення злу насильством М. Ганді – тим більше, що підтвердження своїм думкам вона знайшла в роздумах Хана Абдула Гаффара Хана, якого іноді називають послідовником Ганді.

Малала намагалася завоювати всезагальне схвалення, виконувала прохання чужих людей: одного разу, пригадує вона, сусіди попрохали її купити кукурудзи, але на дорозі в неї врізався хлопчик на велосипеді. Ліве плече дівчини пронизав дикий біль, аж сльози виступили. Але вона все ж таки дійшла до ринку, купила кукурудзи, а розплакалася лише вдома.

Як звичайна дівчинка, Малала жалілася, коли в їх оселі мешкало занадто багато людей, але швидко зрозуміла, що порівняно з дітьми, які риються на смітниках, їй дуже пощастило. Вона навіть розповіла своїм друзям про таких дітей, зазначаючи, що потрібно їм допомогти. Але відгуку серед друзів вона не знайшла: деякі зазначили, що батькам не сподобається, якщо вони будуть ходити до школи з дітьми, які можуть виявитися хворими на якусь заразну хворобу. Малала ж вважала, що не

можна сидіти й чекати, доки уряд вирішить цю проблему. Вона розуміла, що звертатися до генерала Мушаррафу, який на той час очолював уряд, марно, тому зробила єдине, що могла – написала листа до Бога, де зазначила, що він був би дуже засмучений, якщо б мешкав на смітнику, і просила надати їй сил і сміливості, бо вона прагне зробити цей світ кращим. Співчуття, спроможність до емпатії, до морального резонансу – ось що характеризує особистість Малали Юсуфзай вже на цьому етапі. Нам видається, що головним фактором, що зробив можливим формування таких рис, стало сімейне виховання з усіма його складовими, особлива роль у формуванні характеру Малали батька й матері.

Між тим Малала стала помічати зміну громадського клімату в Пакистані, що виявилось, зокрема, в намаганні зачинити школу батька. А коли Малалі виповнилося десять років, до її долини прийшли таліби. Мешканці долини були підкорені релігійним романтизмом таліба Фазлулли, але батько Малали дуже засмучувався через те, що цей так званий вчений-богослов закликає до загального невігластва. Десятирічна Малала ж відчувала розгубленість, слухаючи проповіді Фазлулли, адже у Священному Корані не говорилося зовсім нічого з того, про що він віщав. Люди стали впевненими у тому, що їхня головна справа – будувати мечеті й медресе, навіть вчителі батьківської школи кидали свою роботу заради цього. Нарешті настав той час, коли дівчатам заборонили ходити до школи, навіть до медресе, їздити на екскурсії, що батько дівчинки пояснив страхом талібів перед освітою, а дітям – вакцинацію проти поліомієліту. Апогеєм для Малали стало свято Ід уль-Адха, коли Фазлулла пообіцяв принести в жертву «двоногих тварин» – ханів та своїх супротивників. Показовою для дівчини стала загибель Беназір – жінки, яка присвятила своє життя боротьбі з талібатом, – Малала відчула, що має так само захищати права жінок.

Усе почуте, побачене й пережите змусило Малалу завести щоденник, де вона записувала свої переживання, але під вигаданим ім'ям. Цей щоденник публікував у блозі місцевий репортер – дуже швидко про розповіді невідомої

дівчинки почали говорити у школі, у всій долині, а пізніше – й за її межами. Так Малала зрозуміла, що слово сильніше за зброю, літаки й танки, – відкрито висловлюючи протест, люди надибали могутність.

Водночас приятель Какара Сіед Ірфан Ашраф, місцевий репортер, прагнув зняти документальне кіно про події в регіоні, що нарешті й зробив. Реакція на цей фільм змусила Малалу зрозуміти силу засобів масової інформації, хоча життя всіх пуштунів було пронизано страхом. А дівчина зрозуміла, що в її країні немає лідерів, спроможних перемогти кризи, що сталися.

20 грудня 2011 р. уряд Пакистану нагородив Юсуфзай Національною премією миру. А між тим таліби опублікували заяву, де назвали Малалу жінкою, що несе «неверие» (*рос.*). Сааме тому у 2012 році вони здійснили спробу вбити п'ятнадцятирічну дівчину, але тільки поранили її, хоча й досить важко: пробили голову, зачепивши певні відділи мозку. У дверей лікарні зібралося чимало людей, які бажали висловити співчуття дівчинці – урядові чиновники, політики, суспільні діячі, журналісти. Але приголомшений був весь світ. Так, генеральний секретар ООН Пан Гі Мун назвав замах на дівчину «огидним та трусливим актом».

Останні слова Малали в автобіографічній сповіді «Я – Малала» такі: «Я люблю Аллаха. Я вдячна йому за все. Я говорю з ним кожного дня. Його велич не знає меж. Але, зробивши мене такою високою, що я змогла дотягтися до людей, які мешкають в різних країнах, Він поклав на мене особливу відповідальність. Мир в кожному будинку, на кожній вулиці, в кожному селі, в кожній країні – ось найголовніша моя мрія. Ще я мрію про те, щоб всі хлопчики й дівчатка на світі мали можливість вчитися. Ходити до школи й читати книги – моє невід'ємне право. Бачити на всіх обличчях всіх людей щасливі посмішки – моя найзаповітніша мрія» [4, с. 332]. На думку Малали, неuczтво – основа всіх проблем Пакистану, оскільки дозволяє уряду обдурювати всіх людей й кожного разу переобиратися. Ручки й книги – ось ті речі, що переможуть тероризм.

Малала перейняла принципи свого батька: з моменту ознайомлення світової спільноти з її особистістю й її словами вона жодного разу не переставала послідовно говорити про проблеми своєї країни й вимагати нормальної освіти для її мешканців.

Через два роки після нападу, у грудні 2014 року, з вживленою у череп титановою пластиною й слуховим апаратом, дівчина отримала Нобелівську премію миру як правозахисник, який виступає за доступність освіти для дітей та жінок у всьому світі. Вона стала наймолодшим лауреатом за всю історію вручення цієї премії.

Зараз Малала мешкає у Великобританії, 12 червня 2015 року відкрила школу в Ливані для дівчат – біженок із Сирії, використовуючи для цього кошти зі свого добродійного фонду.

Як відомо, духовне зростання людини, її самовдосконалення визначається спроможністю особистості до абсолютної любові й співчуття по відношенню до всіх інших живих істот. Воно починається в той момент, коли людина усвідомлює, що в її житті потрібні зміни заради інших. Основою ж самовдосконалення є особистий досвід, набутий особистістю і переосмислений нею. Для Малали Юсуфзай таким досвідом стала насамперед її власна родина, особливо особистий приклад батька, який сьогодні залишається її найкращим й найближчим помічником. Життя дівчини можна вважати процесом життєтворчості, оскільки, аналізуючи життєтворчість у її співвідношенні з духовністю, І.В. Степаненко відмічає, що «життєтворчість як процес знаходження та реалізації смислу, мети та ієрархії цілей життя є, по суті, процесом його одухотворення» [1, с. 224]. Суб'єктивні (здібності дівчини) та об'єктивні (характер взаємозв'язку дівчини з іншими людьми і суспільством в процесі соціалізації і життя в соціумі) фактори зробили можливим перехід життєтворчості у дійсність, в діяльність дівчини. Якщо звернутися до запропонованих Н.В. Шелковою способів взаємозв'язку «Я» з іншими [2, с. 204], то, безумовно, життя Малали – це взаємозв'язок «Я» з «Ми». «Такий тип творчого затвердження «Я» є характерним для істинної Людини, яка є

духовною особистістю (бо, на мій погляд, людина є не біологічна, не соціальна і не біосоціальна, а *біо-соціо-духовна* істота)»[там само, с. 205]. Творча діяльність духовної особистості на благо різних сфер «не-Я» буде тим плідніше, чим вище потенціал, можливості і здібності «Я». Тому прагнення максимально реалізувати себе на благо різних сфер «не-Я» призводить до невпинного прагнення духовної особистості до самотворчості, самотворення, самовдосконалення. На прикладі біографічного проекту дівчини доведено надзвичайно важливий виховний вплив родини та її членів на формування відповідної свідомості та подальшої реалізації особистісного потенціалу, його спрямованості, тобто формування життєвої стратегії, спроможності до особистісного самовдосконалення. Саме в родині відбувається закладання всіх життєвих цінностей та пріоритетів. Вищезазначене доводить необхідність формування і в українському суспільстві родин такого типу, де батьки можуть і повинні бути для своїх дітей позитивним прикладом, носієм високого рівня культури і духовності.

Література

1. Степаненко І. В. *Метаморфози духовності в ландшафтах буття* / І. В. Степаненко. – Харків : ОВС, 2002. – 256 с.
2. Шелковая Н. В. *Творчість і духовність* / Н. В. Шелковая // *Сучасне суспільство*. – 2012. – Вип. 2. – С. 199-208.
3. Юная правозащитница открыла школу в Ливане [Електронний ресурс]. – 13.07.2015. – Режим доступу: <http://ntdtv.ru/novosti-azii/yunaya-pravozashchitnitsa-otkryla-shkolu-v-livane>. – Загол. з екрану.
4. Юсуфзай Малала. *Я – Малала* / М. Юсуфзай. – Колибри, Азбука-Аттикус, 2014. – 400 с.

ФАКТОРЫ И МЕХАНИЗМЫ ЛИЧНОСТНОГО САМОСОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ (НА ПРИМЕРЕ БИОГРАФИЧЕСКОГО ПРОЕКТА МАЛАЛЫ ЮСУФЗАЙ)

О.М. Ерахторина

Представленная статья посвящена проблеме, особенно актуальной для современного украинского общества – самосовершенствованию личности, факторам, делающим возможным и необходимым этот

процесс, и механизмам его осуществления. Проанализировать поставленную проблематику оказалось возможным на опыте построения жизненной стратегии самого юного лауреата Нобелевской премии мира пакистанской школьницы Малалы Юсуфзай. Анализ биографического проекта Малалы позволил сделать вывод об основополагающей роли семьи в формировании потребности в самосовершенствовании, личного примера родителей. Жизненный путь Малалы – пример служения людям, пример жизнотворчества, постоянного духовного роста – часто путем самоограничения, иногда самопожертвования.

Семья в современной Украине должна стать основным, первичным фактором не только социализации индивида, но и его становлению как био-социо-духовной личности, индивидуальности. В таких условиях широкое ознакомление с примерами подобного развития личности может стать одним из факторов, способствующим формированию полноценной семьи и – соответственно – полноценному развитию ее членов, включающему и необходимость в личностном самосовершенствовании.

Ключевые слова: самосовершенствование личности, Малала Юсуфзай, семья, самопожертвование, самоотречение.

PERSONAL SELF-IMPROVEMENT FACTORS AND MECHANISMS (MALALA YOUSAFZAI'S BIOGRAPHICAL PROJECT AS AN EXAMPLE)

O.M. Yerakhtorina

The article deals with the particularly relevant for the modern Ukrainian society problems - that is personal self-improvement, the factors making it necessary and possible, and its implementation mechanisms. The youngest Nobel Peace Prize Laureate Malala Yousafzai's life strategy building experience makes it possible to analyze the problems. Malala's biographical project analysis led us to the conclusion about the fundamental role of the family and parents' personal example in self-improvement needs formation. The Pakistani schoolgirl Malala's life is an example of service to others, life creation and constant spiritual growth - often through self-restraint and, sometimes, self-sacrifice.

Modern Ukrainian family should become the main and primary factor in not only an individual's socialization, but also in his bio-socio-spiritual individual development. In such circumstances, widely available examples of personality's development may be the factors contributing to high-grade family and its members formation comprising the need for personal self-improvement.

Key words: self-improvement, individual, Malala Yousafzai, family, self-sacrifice, self-denial.